

سعدالدوله فرمودند نوشته شده در موقمش خواهد آمد حال شما میگویند که پیش بیندازیم آن مطلب دیگری است هرگاه مصلحت میدانید چه ضرر دارد.

آقا سید حسن تقی زاده - در جاهای دیگر بمجلس کار میدهند و او هم مثل سایر ادارات کار میکند اما اینجا مجلس باید برای خود کاری پیدا کند.

سعدالدوله - این حرف هم صحیح است شما خودتان را در آن مقام بدانید و آن قانون را وضع کرده دانسته بیرصد رئیس تلگرافخانه شیراز را مزول کردید یا فلان حاکم را که حالش معلوم است چرا فرستادید بگورده چرانمیگویند منظور آن است حق دارید.

آقا سید حسن تقی زاده - همین بطور قانون نوشته شده یک مطلب دیگر گفتیم دولت هیئت کابینه وزرا معرفی کردند و معلوم شد ولی آن اشخاصیکه در ادارات سمت ریاست داشتند و داخل کارند معرفی نشدند مثلا تلگرافخانه با کی بوده و حالا با کی است یا پستخانه و غیره باید این ها را بدانیم.

سعدالدوله - امروز کار مهم تر داریم از تمام وزارتخانهها قسم تر وزارت عدلیه است که هیچ نظم و ترتیبی ندارد و امروز وزارت عدلیه دست روی هم گذشته اما ما بدینخانه مینویسیم هر وزارتخانه و هر منشی مجلس عدلیه دارد و من همینطور منشی مریز کرده ام که اصلاح جواب تظلمات مردم را مینویسند و نیرسند وزیر عدلیه که آن روز آمدند مجلس گفتند تا به مخارج و قوت ندهند مسئولیت ندارم تمام مقصود این مجلس برای عدلیه بود چرا تمام وزراء را خواستید و وزیر عدلیه را نخواستند توضیحات بخواهید دولت آن چیزهاییکه وزارت عدلیه خواسته بود داده است چرا بتکلیف خود رفتار نمیکنند نداده است چه بوده نداده.

آقا سید حسن تقی زاده - هر حرفی منتهی یک قانون میشود یک قانون یکبطلی نوشته شود که هیچکس حق مداخله در کار دیگری ندارد این صحیح است یا نه.

سعدالدوله - مقصود ما وزراء را خواستیم و آن اعتراضیکه آن روز بوزیر مالیه کردیم در یک موقع گفتند بعضی همایونی برسانم و در یک موقع دیگر گفتند بصدارت عظمی عرض نمایم آن صحنهای آن روز و آن اعتراضات برای آن بود مجلس بدانند طرفش کیست و وزراء هم بدانند طرفشان کیست این رفته ایست بدست من افتاده و از اینها خیلست استدعای شغلی از صدارت شده و صدارت هم مرفوع داشته اند (مسئو کینه در پستخانه شغلی که مناسب باشد پلانی رجوع نمایند) از این چند چیز معلوم میشود یکی اینکه پستخانه با سکرک یکی است دوم اینکه مسیو کینه رئیس است سیم اینها با وزیر مالیه است رجوع نشده و معلوم میشود وزیر مالیه باید در تمام کارها رجوع بصدارت نماید و از این چیزها خیلی است همه میدانند و خدا هم میدانند علاج بکنید.

حاجی محمد اسمعیل آقا - چهل و پنج هزار تومان فرنگیکه برآه تومانی چهار هزار خریداری

سکرده اند از پول تقدر میدارند و اینها را تومان تومان بخر میگردانند و این ضرر دولت و ملت است و آن روز بوزیر مالیه گفته شد که مبادات کمرک ثقیب باشد برای این بود و باید مخارج بحواله مالیه باشد و امروز هم هفتادبرایه باین عنوان گرفته شده حتی فهرست های حواله صادرات عظیمی راه میبرند مگر آنهایکه نوشته اند نصفه داده شود آنها را قبول نمیکنند

آقا سید حسن تقی زاده - این کشتی کبری باعث میشود مجلس بهمان قوه که پیش آمده بود بهمان قوه میسر برود و زرها اینجا یکبار در دو سال قبل بودیم خواهیم بود.

حاجی محمد اسمعیل آقا - همین حرفیکه عرض شد غیر از بیفتمت دولت است ولی همینکه ما مامیگوئیم بخیالشان فرض داریم بر خلاف آن رفتار می نمایند.

سعدالدوله - شاه شهید را در خواب دیدیم یا تفر فرمودند شما هانسته اند چه میگویند در پشت سر سلاطین چرا بد میگویند آنچه لازم سلطنت و خیر ملت است باخلاف خود گفته ام جایز ابادست نشان دادند که حالا تکلیف من نیست بگویم فرمودند کتابی رساله ای در آنجاست تفحص نمایند مقصود شما در او هست و من آدم خود را فرستادم بآن مکان هر چه تفحص کرد چیزی پیدا نشد جز آنکه شخصی از آن مکان آمد گفت باین نام و نشان که میفرمائید رساله و کتابی نیست اما فرمانی پیش منست و حالا آن فرمان را آورده ام (فرمان را قرائت کردند قریب باین مضمون: خطاب بمرحوم شاهزاده جهانسوز میرزا

با آزادی مال و جان و تمام رعایای خود دادیم و هر کس مأذون و مجاز است که تجارتهای عمده و کمیاتینها و غیره تشکیل نمایند جهت پیشرفت تمدن و ترقی مملکت و حفظ حدود و حقوق امنیت آنها با ما است.

تاریخ ۱۳۰۵

سعدالدوله - تمیز این خواب و غرض از این فرمان چراین است این قانون اساسی که این همه بپاوشد این بجزیرت همایونی دستخط فرمودند و امضاء از شاه مرحوم گرفتند همین آزادی مال و جان برای عموم رعیت بوده ولی تا حال جاری نشده و مقصود در این فرمان همان (لفظ آزادی مال و جان) است و تمیز این فرمایش شاه شهید چیست گمانم این است تمیزش این است که قوه اجرائیه نیست و قوتیکه قوه اجرائیه نشد تقصیر سلاطین چیست حالا این مجلس هم اول کاری که میکنند قوه اجرائیه را معین بکنند اصغر موجود است نشان بدهد اگر نیست ایجاد کند و در این دستخط آخری دو لفظ است یکی فرانسه که لفظ (کنستی توسیون) است و یکی شرع آنچه میخواهیم و میگوئیم و مینویسیم موافق این کلمه است این عرض من مخالف شرع است از آقایان میپرسم عدد وزرا همین باشد خلاف شرع هست ؟ نیست اینکله رشوه بگیرند بخلاف شرع هست ؟ نیست وزرا مسئول باشند خلاف شرع هست ؟ نیست وزرا باید قسم باندانیم موافق کنستی توسیون است خلاف شرع نیست . ما این چیزها را میخواهیم تا این اساس درست نشود قایمه ندارد ترضیح وقت است شما تصور کنید بعد از آن همه زحمات بآسیب بانک بینمایند میروند اسباب زینت خود را فروخته می دهند حالا آمدند شرایط فرار دادند.

آقا سید عبداللّه - چون صحبت قسم بپایان آمد آن روز هم صحبت قسم شده بود شما این قسم را برای طمانیه مردم یاد نمائید که مردم اطمینان حاصل نمایند آمدیم بر سر قسم یاد کردن وزرا چون آن در کیفیت نظام نامه نیست برعهده ما است که وزراء کاردان در محضر سلطان حاضر شوند و قسم بدهیم.

رئیس - این صحیح است ولی مقدمه دارد و در این هم شبهه نیست که هر کس تکلیف خودش را میداند میخواهد بنده اول اقدامی کنم.

سعدالدوله - بنده بعضی از عبارات این میتوانم قسم یاد نمایم بعضی نمیتوانم.

آقا سید حسن تقی زاده - تکلیف قسم یاد کردن است و هر کس بعهده خودش است ولی مقصود از قسم یاد کردن این است که امین باشند خیانت نکنند این و کلا تمهید کرده اند که بدولت و ملت خود خیانت نکنیم و آن دستخط آخری یک لفظی دارد میتوانیم یک قدری خارج بشویم یعنی تتمیم اساسی را درست نمایم بعد از تمام شدن آن قسم یاد نمایم

سعدالدوله - همین است ولی همین قدر حرف بپایان آمد شبهه شد نمی شود بجز شبهه نالت قسم یاد کرد.

آقا سید عبداللّه - شما چیزی گفتید مردم را بجهال انداختید این لایحه را به پیشینه زیاد و کم دارد درست نمائید قسم باد شود.

رئیس - هر قانونی که نوشته شود آن در اینجا ذکر شده پس ما قسم یاد میکنیم مادامیکه حقوق مجلسیان برقرار است و قوتیکه آن حقوق را گرفتند معلوم است حقوق و تعهد ما هم میروند و قسم یاد کردن حالا منافات ندارد باقوانینی که بعد نوشته میشود (در این موقع جناب رئیس و جمعی از و کلا قسم یاد نمودند و مجلس برهم خورد)

وقایع و مذاکرات دار الشورای ملی

روز پنجشنبه ۲۲ شهر محرم ۱۳۲۵
پس از انعقاد مجلس و حضور حجج اسلامیه و کلام محترمیکه روز سه شنبه ۲۰ قسم یاد نکرده بودند امروز تماماً در حضور حجج اسلامیه سوگند یاد کردند مابعد مزید اطمینان خاطر ملت گردید بعد از و کلام آقا سید عبداللّه مجتهد و آقا میرزا محمد مجتهد بخش مزید امیدواری و آسایش قلوب عموم ملت قسم یاد کردند از این لطف و تفقد حجج اسلامیه تماشای چنانرا مسرت و بشارت فوق العاده روی داده همگی متفق الکلمه بصدای بلند تشکرات و امتنانات خود را از حجج اسلامیه اظهار داشتند صورت قسم نامه

ما اشخاصیکه در ذیل امضاء کرده ایم خداوند را بشهادت مطالبیم و بقرآن مجید قسم یاد میکنیم که حقوق مجلس و مجلسیان مطابق نظامنامه محفوظ و معجری است تکالیفی را که بما رجوع شده است مهما امکان با کمال راستی و درستی وجد و جهد انجام بدهیم و نسبت باعلیحضرت شاهنشاه متبوع عادل منمخ خودمان صادق در راستگو باشیم و باصاف سلطنت مشروطه و حقوق ملت خیانت ننماییم و هیچ منظوری نداشته باشیم جز فوائد و مصالح دولت و ملت ایران موافق قوانین شرع محمدی صلی الله علیه و آله

سپس مکتوبی را که جنابان اشرف الذاکرین و

صدر المصطفین از زلاله مقدسه حضرت عبدالعظیم علیه السلام بعنوان حجج اسلامیه و و کلاه محترم نوشته بودند آقا سید محمد تقی قرائت کردند که قریب باین مضمون بود.

حضور حجج اسلام و و کلاه عظام و عموم مسلمین دارا لئلاکه بشام قسمهای مشروعه سوگند یاد میکنند که ما از اول تا کنون ضدیت بامجلس شورای اسلامی نداشتیم و نداریم اگر بیش از سایرین طالب ناھبیم کمتر نیستیم و هیچ وقت طالب فساد نبوده و نیستیم بلکه نهایت جدوجھد بجهة ترویج اسلام داریم و ابداً اگر اھمی از مجلس نداریم و آنچه نسبت ضدیت بهند کذب و افترا است مسلم است علماء و مسلمین متفق شدند که مجلس ممدک منقده همیشه مترصد احکام این مجلس باشند منتهی ما هم تظلمی داریم اگر از طرف ملت و دولت در صدد ادخاوی برآیند اظهار نمائیم .

آقا سید عبداللہ - بسیار خوب تظلمی دارند بگویند و تبرئه که کرده اند قبول است و بعد از تبرئه جستن ایشان هم برادران ما هستند .

آقا میرزا سید محمد - عرض تبرئه ایشان را قبول کردیم و تظلمی دارند بیکر تبہ موافق شرع رسیدگی بشود و بیایند طهران .

حاجی محمد تقی - قرار بگذارید اینجا که آمدند دیگر در بالای منبر حرفها نزنند و بعضی صحبتها نکنند .

آقا میرزا سید محمد - این را قیلاً بدانید که امروزه دیگر هیچکس جرأت ندارد بر ضد مجلس و مشروطیت بعضی حرفها بگوید .

آقا سید حسن ققی زاده - بدیهی است

هیچ عضوی را از ملت نیشود برید و دور انداخت و لو فاسد باشد حالا آنها هم برادران ما و اعضای این ملت هستند نباید از گذشته صرف نظر کرد مسئله نیست ولی من مطلب دیگری دارم اگر اجازه بدهید بیان کنم آن اینست که همچنانکه دول عالم باھمدیگر روابط دوستانه و مناسبات متقابل دارند ملل دنیا هم بایکدیگر

اتحاد دوستی و معاشرت داشته باشند و از این قبیل مجالس ملیہ هر مملکتی که نماینده ملیہ آن ملت و مظهر آن قومند باید باھمدیگر تبادل حیثیات و روابط برادرانه داشته باشند . چنانکه این اواخر یک مبنای شورای بین المللی هم گذاشته شده که از هر پارلمنت عالم چند

مبعوثی بدانجا میروند و هر چند کماهی یکدفعہ یکی از بای تفکھای دول متفق میشود و با ارسال در (لندن) تشکیل شده بودو چگونه که شورای ملی واسطه اجتماع و ارتباط بیک مملکت بزرگ و واسطه سعادت یک ملت است همچنان شورای بین الملل هم مرکز اجتماع

و واسطه فلاح جمیع ملل است لذا باید پارلمنتهای دنیا باھمدیگر مربوط باشد پس خیلی مناسب است که ما (دومای) مملکت روس را که دبروز ساعت سه بعد از ظهر افتتاح شده تبریک و تهنیت گوئیم و تلگراف مبارکباد بفرستیم و امیدواریم که و کلاه اعضای آن مجلس بازمثل (دومای) سابق نوع پرست و انسانیت دوست و طالب آزادی و ترقی ملل باشند .

بشارت باد دنیا عموماً و ایران را خصوصاً که همسایه شمالی ما هم بعد از اینہ انقلابات بقصد خود رسید و مجلس شورای ملی با دومای ایشان افتتاح شد **آقا میرزا سید محمد** - قبل از این مذاکرہ شد بود و قرار شد تلگراف تبریکی زده شود .

رئیس - بسیار خوب است اگر مجلس اجازه بدهد و تصویب نماید تلگرافی نوشته شد و مخابره شود .
(وقایع و مذاکرات روز شنبه ۲۴)
(محرم الحرام ۱۳۳۵)
(دارالشورای ملی)

پس از انعقاد مجلس آقا میرزا طاهر خلاصہ مذاکرات روز پنجشنبه ۲۲ را قرائت کرد جناب دبیر الملک که در مجلس حضور داشتند بدو رقمه از طرف وزارت داخلہ ابراز نمودند خوانندہ شد قریب باین مضمون (که جناب دبیر الملک بحسام قدر قدرت اعلی حضرت جہت معاونی وزارت داخلہ معین شده اند بعد از این مجلس محترم شورای ملی معزای الہ را بسمت معاونی وزارت داخلہ شناخته و موافق نظامنامہ هر وقت مطلبی راجع بوزارت داخلہ بوده لازم بہ توضیح باشد ایشان را خواستہ توضیحات بشوایند سپس دستخط اعلی حضرت که در این خصوص خطاب بصدارت عظمی صادر شدہ بود قرائت شد و ہمہ تبریک گفتند .

رئیس - در مجلس پررورز قرار شد تلگراف تبریکی (بدومای) روس که افتتاح شدہ مخابره شود صورت باین عبارت نوشته شدہ قرائت شد (صورت تلگراف خوانندہ شد عموم و کلاماً متفقاً تصویب مخابره تلگراف را نمودند ولی چون عبارت این صورت تلگراف که قرائت شد محتاج بعضی اصلاحات بود قرار شد در کمیسیون علیحدہ اصلاح نموده مخابره شود) .

چند نفری از آقایان قزوین امروز در مجلس حضور بهم رسانیدہ اظهار تظلم و تشکیکی نمودند باینکه از آن وقتیکہ نظامنامہ انتخابات بقزوین فرستادہ شد چند مرتبہ مردم را بجا داده و مجالس متعدده منعقد شد تا اینکه فرہ محرم تمام طبقات شش کانه حاضر شدہ خانہ شیخ الاسلام دونفر شخص محترم را که یکی (آقا شیخ حسین شہیدی) و دیگری (آقا میرزا حسین طبیب) باشد مطابق نظامنامہ بوکالت انتخاب نمودند قرار بود روز ۱۴ ماہ آنها را مجللاً حرکت بدهند دونفر از اہل علم که اعتبار نامہ آنها را هم مهر کرده بودند مخالفت و مانع کردند باین واسطہ مردم دم جمع کرده بازار و دکانین راستہ الان در امامزادہ شازادہ حسین متحصن هستند داینہم اعتبارنامہ آنها ملاحظہ نمایند بجهة جہت مانع شدہ اند و مستعدی از مجلس محترم هستیم امر شود کہ این دونفر وکیل بیایند و هر کس هم حرفی دارد بیاید اینجا حضوراً رسیدگی شود .

رئیس - اولاً انتخاب در خانہ شیخ الاسلام یک قدری خارج از ترتیب نظامنامہ است نباید انتخاب در خانہ بشود ثانیاً قبل از این در این باب تلگرافات از قزوین رسید اطلاع بعمل آمد مقرر شد از طرف وزارت داخلہ مأموری برود رسیدگی نماید اگر موافق نظامنامہ این انتخاب شدہ است کہ و کللاً روانہ نمایند والا موافق نظامنامہ انتخاب شوند .

(عموم و کلا را در این مادہ اختلاف آراء حاصل شد صد الدولہ و آقا میرزا ابوالحسن خان و جمعی را عقیدہ براین کہ در نظامنامہ انتخابات برای انتخاب مسکن مخصوص معین نشده در صورتی کہ این انتخابات بہ نظارت حاکم یا مأمور حاکم بوده صحیح است باید تلگرافاً این دو نفر وکیل احضار شوند و بعضی گفتند مأمور بدو تحقیق نماید . و رأی بعضی این شد کہ بحکومت از طرف

مجلس با ارجاب وزارت داخلہ تلگرافی شود کہ این انتخاب صحیح است بآنہ و در این مورد تلگرافی از انتصار السلطان بعنوان وزارت داخلہ کہ راجع بہین مسئله بود قرائت شد کہ شمار داشت برصحت این انتخاب و ترقب اھالی برای رفتن مأمور جہت تحقیق بالاخرہ پس از مذاکرہ و ملاحظہ زیاد قرار شد مأموریکہ برشت می رود برای تحقیقات بدو این مطلب را در قزوین تحقیق نموده اطلاعات خود را بپورت بدهد بعد برود برشت و اگر هم صلاح و مقتضی شد تلگراف از طرف مجلس محترم بشود و اعتبارنامہ را هم قرائت کردند مہر بود بہر آقایان و حکومت و جمعی از مہاربان) .

در این موقع ادیب التجار تلگرافات متعدده کہ آنها از طرف آقایان علماء اصفهان و اھالی آنجا بہ مجلس محترم و حضور صدارت عظمی بتوسط و کلاماً مخابره شدہ بود قرائت کردند کہ خلاصہ مضمون آنها این بود (عموم اهل اصفهان چند ماہ است از تعدیات شازادہ ظل السلطان متظلم هستیم کویا عراض ما طرف اهمیت نشده لهذا ما ہم دکامکن رابستہ و متحصن شدیم کہ عراض ما را بجا کبای اعلی حضرت برسانند اولاً رفع مخالفین مجلس ثانیاً عزل شازادہ ظل السلطان و ثالثاً فرستادن نظامنامہ و فعلاً کاند حکومت طوری عرصہ را بر ما سخت گرفته است کہ بآلہرہ سلب امنیت شدہ و مضمون تلگراف آقایان علماء ہم ہمین بود کہ عموم اھالی اصفهان در حین واضطراب و ماہم میخواستیم از شهر خارج شویم مانع هستند تا تقیر حکومت نشود مردم آسودہ نخواهند شدہ

رئیس - یقیناً صورت این تلگرافات یا بہ وزارت داخلہ یا خدمت صدارت عظمی فرستادہ شدہ و اطلاع حاصل کردہ اند لامعالم مشغول اقدامات هستند حالام معاون وزارت داخلہ جناب دبیر الملک اینجا تشریف دارند شفاہاً بیغام دادہ و جواب می خواہیم کہ چه اقدامات در این خصوص کردہ اند و خواهند نمود .

حاجی محمد اسمعیل آقا - دبروز گفتگو شد و صدراعظم ہم تلگراف خانہ تشریف داشتند مضامیرات زیاد شدہ .

دبیر الملک - بلی دبروز تلگراف کردند کہ مردم متفرق شوند و قرار شد رسیدگی و تحقیق شود و پنج ساعت از شب گذشته تلگراف آمد کہ مردم ساکت شدہ اند .

آقا میرزا محسن - تلگراف از آقایان آمدہ بود کہ ما ہم میخواستیم از شهر بیرون برویم و ابد آمدیم ہم ساکت نمی شونند حال می فرمائید ساعت پنج از شب گذشته تلگراف آمدہ است نمی دانم ساعت دوازده شب گذشته کہ ابد آمدیم ساکت و متفرق نشده بودند .

آقا میرزا فضلعلی - نادر شد حاکم ہرات رامزول کرد بجهت اینکه آنجا ملک داشت .

صدیق حضرت - این ملاحظہ را ہمہ جا دارند ہر شخصی ہر جا ملک دارد آن شخص را بآنجا برای حکومت نمی فرستند .

آقا شیخ حسن - چون کہ بندہ عرض نموده ام کہ ہیئت مجلس مشغول است در صورتی کہ نگوید و نظواہد صلاح دولت و ملت را پس عرض میکنم بندہ را عقیدہ این است کہ ہر کہ در ہر ولایت صاحب آب و خاک است صلاح دولت و ملت نیست کہ